

Miran Špelič OFM
**Sveto pismo kot temelj oznanila
in teologije cerkvenih očetov**

Povzetek: Ob treh patrističnih avtorjih, Ireneju (ki ima podporo kasneje še v Tertulijanu), Origenu in Avguštinu si bomo ogledali tri zgrešene pristope k Svetemu pismu, na katere so ti veliki možje opozorili v svojih delih. Potem bomo nakazali, v čem je še danes možno enako napačno prebirati svete spise in v čem je še danes aktualen odgovor očetov. Irenej tako zavrača markionite, ki so reducirali Sveto pismo zgolj na nekatere knjige (Lk in Pavlova pisma) in zavrnilo celotno Staro zavezo; Origen se zoperstavi gnostičnemu mitiziranju Stare zaveze, ki ji odvzame vso zgodovinsko utemeljenost; Avguštin pa indirektno zavrne arijansko samovoljno teološko interpretacijo Svete Trojice, ki se hoče opirati na Sveto pismo.

Ključne besede: Sveto pismo, patrologija, Irenej, Origen, Avguštin, markionizem, gnosticizem, arianizem

Abstract: **Miran Špelič OFM, The Bible as the Basis of Church Fathers' Preaching and Theology**

On the basis of the works of three patristic authors, Irenaeus (later also supported by Tertullian), Origen and Augustine, the paper shows three erroneous approaches to the Bible, to which these great men drew attention. Then it is indicated how nowadays the Scriptures can be read in the same erroneous manner and how the reaction of the Fathers of the Church remains topical. Thus, Irenaeus rejected the Marcionites, who reduced the Scriptures to only a few books (Luke's Gospel and Paul's Letters) and rejected the whole Old Testament; Origen refuted the Gnostic mythologisation of the Old Testament divesting it of all its historical roots; Augustine indirectly refuted the unfounded Arian theological interpretation of the Holy Trinity that wanted to be based on the Bible.

Key words: Bible, Patrology, Irenaeus, Origen, Augustine, marcionism, gnosticism, arianism.

Sveto pismo Nove zaveze je nastalo kot živo oznanilo o Kristusu, njegovem življenju, smrti in vstajenju; njegovo jedro je tako imenovano apostolsko oznanilo (κέρυγμα),¹ ki se v svoji najosnovnejši obliki kar nekajkrat pojavi v Pavlovih pismih,² je predmet oznanila v Apostolskih delih,³ kot razširjeno pa je navzoče v obliki evangelijev samih.⁴ V njih se je kerigmi pri-

¹ Prim. Domenico Marafioti, *L'esegesi dei Padri*, v: *I Padri della Chiesa e la Teologia* a cura di A. Orazzo (Torino: San Paolo 1995), 51-56; <http://home.att.net/~nathan.wilson/kerigma.html> (Nate Wilson, 21.9.2007); <http://www.religion-online.org/showchapter.asp?title=539&C=606> (C.H.Dodd, 21.9.2007).

² Prim. Rim 1,2-4; 1 Kor 1,17-18; 15,12; .

³ Prim. Apd 1,8; 2,14-18. 30; 17,3; 30,38.

⁴ Prim. konec Markovega evangelija, ki nekako kaže na smisel in cilj celotnega spisa Mr 16,20.

družil še spomin (ἀναμνήσις) in življenjski pouk (διδασχῆ), kot svojska vez so dodani še molitveni deli (εὐχαί). In s tem imamo replicirano tudi temeljno strukturo Stare zaveze, ki se je organsko priključila novemu oznanilu: razodetje enega Boga, zgodovina ljudstva, postava in modrostni pouk ter molitev. Bibliclistom prepuščamo podrobnejšo razpravo o navdihu, ki stoji za svetopisemskimi spisi, pa tudi o podrobnejši zgodovini kanona. Spustili se bomo v čas cerkvenih očetov, ki se delno sicer še prekriva z bibličnim, čas, ko je Sveto pismo dobilo svojo sedanjo obliko in svoje mesto v Cerkvi.

Prvi poapostolski oznanjevalci niso hoteli niti niso mogli vzeti druge snovi za svoje oznanilo kot prav Sveto pismo. Že v dobi oblikovanja Svetega pisma in tudi takoj potem, ko je bilo to zastavljeno in sprejeto, so očetje njegovo vsebino privzeli kot jedro svojega oznanjevanja. In ko so se pojavile prve težave in ob njih prvi odgovori, se je tudi vse to pogosto sukalo ravno okrog Svetega pisma.⁵ Nekaj slik iz tega dogajanja bomo podali tudi v tem prispevku. Tedanja vprašanja bomo poskušali aktualizirati, prenesti v današnji čas, in videti, ali odgovori nanje še s čim nagovarjajo današnjega teologa. Imensko kazalo virov v novem Katekizmu katoliške Cerkve je zelo bogato s cerkvenimi očeti in čakamo na podrobno analizo njihove navzočnosti v pokoncilski teologiji. Dotlej pa se zadovoljimo s temi nekaj prikazi.

1. Irenej Lyonski (+ ok. 202)

Brez posebnih težav ga smemo imeti za prvega velikega krščanskega teologa. Prek svojega učitelja Polikarpa, ki je bil Janezov učenec, se dotika svetopisemskih časov. Iz domače Smirne v Mali Aziji ga je pot pripeljala v galski Lugdunum, kjer je postal voditelj krščanske skupnosti in najverjetneje tudi tam dal življenje za Kristusa na začetku tretjega stoletja. Dve njegovi deli sta uspeli preživeti stoletja, obe v prevodih in le delno v izvorni grščini, in sicer v latinskem prevodu *Adversus haereses* (= *AdvHaer*; Zoper krivoverstva) in v armenskem *Epideixis* (= *Epid*; Prikaz apostolskega nauka). Čeprav še zdaleč ni bojevit, pa sta obe deli nastali v okviru njegovega zavračanja krivoverstev.

1.1. Falsifikator Svetega pisma: Markion (+ ok. 160)

Markion iz Ponta, severne Male Azije, ki je prav tako šel proti zahodu in dospel do Rima, je tako rekoč sprožil nastanek teologije, ko je postavil pod vprašaj sestavo Svetega pisma. Spričo tolikih težav, ki jih je zastavljalo usklajevanje med Staro in Novo zavezo, se je Stari preprosto odpovedal, jo zavrzel, ji dal jasen negativni predznak in ohranil zgolj tiste dele

⁵ Manlio Simonetti, *Ortodossia ed eresia tra I e II secolo* (Soveria Mannelli: Rubettino, 1994), 29-41.

Nove zaveze, ki se niso nujno navezovali na Staro. Tako je v svoj korpus svetih knjig sprejel le okrnjeni Lukov evangelij in prirejena Pavlova pisma. S tem je radikaliziral Pavlovo stališče o relativnosti postave, ki od Kristusa dalje ne veže več z vsemi svojimi določili. Novemu verniku ni potrebno najprej sprejeti judovstva v vseh njegovih izraznih oblikah, da bi lahko šele potem vstopil v krščanstvo. Vendar pa že vstop v Jezusovo skrivnost potegne s seboj tudi priznavanje avtoritete Stare zaveze.⁶

Markion je tu opravil radikalen rez: krščanstvu je posekal judovske korenine na vseh ravneh, tudi na zgolj simbolni. Kristus zanj ne izhaja iz judovskega ljudstva, Judje tako ali tako nikoli ničesar niso razumeli, njihov Bog, bog Stare zaveze je neki drug bog.

V podporo tej tezi je sestavil *Antiteze*, v katerih je skušal pokazati na očitna nasprotja med obema zavezama oziroma med Bogom Stvarnikom, ki je krut, neveden in sploh omejen, ter Bogom Najvišjim, ki ga je razodel Kristus, Bogom, ki je dober, usmiljen in vsemogočen. Zato v *Antitezah* – ohranjene so le v fragmentih – postavi v nasprotje npr. odlomek, v katerem se pokaže Jahvejeva nevednost (»Kje si Adam?« 1 Mz 2,9; stopiti mora dol, da vidi, kaj se dela v Sodomi; 1 Mz 18,21) z odlomkom o vsevednosti Vzvišenega Boga (Jezus spozna, kaj njegovi nasprotniki mislijo v svojih srcih. Lk 5,22); mesta, kjer Jahve koga prevara (Jeremija v »Prevaral si me, Gospod) ali se kesa (da je naredil človeka 1 Mz 6,6; da je izbral Savla za kralja 1 Sam 15,11), z mesti, kjer je Bog porok resnice in neomajnosti (Tvoja beseda je resnica; Jn 17,17). Sklep, ki ga prinaša, je enostaven: Stara zaveza je ne le nepotrebna, ampak je celo škodljiva in zavajajoča. Krščansko sporočilo je ne potrebuje, še več, mora se ji postaviti po robu.⁷

Iz te predpostavke je Markion krščanstvo iztrgal iz zgodovinskega konteksta in iz konkretnosti in mu dal pečat nekakšne eteričnosti. Ker Kristus ni mogel priti iz judovskega ljudstva, mu je namreč odvzel pravo telesnost in mu pripisal le prividno telo (tu se približa sicer precej različnim gnostikom). Čeprav je zavrnil dekalosko postavo, je svoje vernike usmerjal v rigorozni asketizem. S svojim pristopom poenostavitve je stvar pravzaprav močno zapletel. In njegova novost je kar klicala po odgovoru kljub bogatemu daru 200.000 sestercijev, ki ga je lahko kot bogat ladjar in trgovec lahko namenil rimski krščanski skupnosti.

1.2. Irenej odgovarja

Irenej je sicer nameraval posvetiti celo delo zavračanju Markionovih stališč, vendar ne vemo, ali je to tudi uspel spisati ali ne. Dejstvo pa je, da

⁶ Prim. E. C. Blackman, *Marcion and His Influence* (Eugene, OR: Wipf & Stock Publishers, 2004).

⁷ Prim. <http://www.earlychristianwritings.com/marcion.html> (Peter Kirby, 21.9.2007) <http://www.geocities.com/Athens/Ithaca/3827/antithesis.html> (21.9.2007)

v ohranjenem delu *Adversus haereses* pogosto navede in zavrne Markionova stališča. Kmalu na začetku ga tudi predstavi kot Kerdonovega naslednika:

Nasledil ga (to je Kerдона) je Markion iz Ponta in razvil ta nauk z nersramno bogokletnostjo proti Bogu, o katerem govorijo postava in preroki, češ da je stvarnik slabih reči, da uživa v vojnah, je nestalnega razpoloženja in se sam spreminja; da pa Jezus prihaja od Očeta, ki je daleč bolj vzvišen od tega Boga, ki je naredil svet; da se je v dneh upravitelja Poncija Pilata, ki je bil namestnik cesarja Tiberija, pojavil v človeški podobi tistim, ki so bili v Judeji; da je privedel postavo in preroke do konca in tudi vsa dela Boga Stvarnika sveta; ta Bog je, kot pravi, vladar tega sveta. Poleg tega je obrezal evangelij po Luku, tako da je izrezal vse, kar govori o rojstvu našega Gospoda; iz njegovih naukov pa je odstranil tudi precej odlomkov, kjer je zapisano, da je odkrito priznaval Stvarnika tega sveta za svojega Očeta. ... Na podoben način je pohabil (db. kastriral) Pavlova pisma, tako da je iz njih odstranil vse, kar je apostol jasno izrazil o Bogu, ki je naredil svet, ko pravi, da je ta Oče našega Gospoda Jezusa Kristusa. ... Pravi, da je odrešenje samo za duše, tiste duše, ki sprejmejo njegov nauk; telo, ki prihaja iz zemlje, nikakor ne more biti deležno odrešenja. ... dodaja še, da je Kajna, može iz Sodome in Egipčane in njim podobne, katerih življenje je bilo koncentrat zlobe, Gospod rešil, ko je šel v podzemlje in so mu ti pritekli nasproti; medtem pa Abel, Enoh in Noe ter ostali pravični ter očaki povezani z Abrahamom niso deležni odrešenja ... Njihove duše so ostale v podzemlju.⁸

Šele če poznamo to ozadje, so nam jasni vsepovsod po Irenejevih delih razsejani namigi o enakosti Boga Nove in Stare zaveze, kjer sicer niti z besedico ne omenja Markiona, očitno pa tiho vzgaja svoje bralstvo k enosti Boga obeh zavez in enosti njegovega nauka. Sploh je »unitas« eden njegovih ključnih pojmov.⁹ Zares je zanimiva njegova metoda, ko tudi z nenehnim implicitnim ponavljanjem teme o enosti uspešno zavrača Markionovo deljenje. Tako s tega stališča povsem drugače razumemo molitev s konca njegovega dela *Adversus haereses*:

*K tebi kličem, Gospod,
Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakobov in Izraelov,
ti, ki si Oče našega Gospoda Jezusa Kristusa.
O Bog, v svojem neskončnem usmiljenju si hotel,
da se naučimo spoznavati tebe;*

⁸ *AdvHaer* I, 27, 2-3.

⁹ Prim. Adalbert Hamman, *Korenine naše vere* (Ljubljana: Družina 1993) 29.

*ti si ustvaril nebo in zemljo, ti si vladar vseh stvari,
samo ti si pravi Bog, nad teboj ni nikogar.
Po našem Gospodu Jezusu Kristusu
nam daj kraljestvo Svetega Duha;
daj vsem, ki bodo to brali,
da te bodo spoznali, ker si edino ti Bog; utrdi jih v sebi,
odvrni jih od slehernega krivega in brezbožnega nauka,
v katerem ni Boga.¹⁰*

Podobno ravnanje zasledimo v njegovem *Prikazu*, ki je nekakšen mali katekizem, priročnik za branje Svetega pisma in njegovo razumevanje v pravovernem ključu, torej s povezavami med Staro in Novo zavezo in ne v antitezah.

Tako se torej izkaže, da je eden Bog Oče neustvarjen, neviden, Stvarnik vsega, nad katerim ni drugega boga in po katerem ni drugega boga. ... Tako je urejena naša vera in utemeljena zgradba in utrjen naš način življenja. Bog Oče, neustvarjen, nezaobjemljiv, neviden, en Bog, Stvarnik vesoljstva. To je prva točka naše vere. Druga točka je: Božja Beseda, Božji Sin, Jezus Kristus, naš Gospod, ..., po katerem je vse nastalo, ki je ob koncu časov postal človek med ljudmi, viden in otipljiv, da bi vse povzel v sebi, da bi uničil smrt in pokazal življenje in da bi izvršil občestvo Boga in človeka. Tretja točka pa je: Sveti Duh, po katerem so prerokovali preroki in so se očaki naučili božjih reči, ki je vodil pravične po poti pravičnosti in ki je bil na nov način izlit ob koncu časov na človeštvo po vsej zemlji in človeka prenavlja za Boga.¹¹

Povsem očitno je, da vse tri osebe Trojice Irenej poveže in umesti v vse dobe ene same zgodovine odrešenja. En sam Oče in Stvarnik je povezan z Besedo, ki ima delež pri stvarjenju, saj je po njej vse nastalo; Duh razodeva tedaj in bo posvečeval ob koncu časov. Irenej skratka ne dopušča nobenega ločevanja oziroma dualizma na področju božjega.

Novo zavezo razume kot izpolnitev obljub iz Stare zaveze.

Izpolnil je tudi obljubo, dano Abrahamu, ko mu je obljubil, da bo njegovega potomstva kot zvezd na nebu. To je namreč storil Kristus, rojen iz Device, ki je iz Abrahamovega rodu, ko je kot zvezde na nebu postavil tiste, ki verujejo vanj in je z isto vero kot Abraham opravičil pogane.¹²

¹⁰ *AdvHaer* 3,6.

¹¹ *Epid* 5-6.

¹² *Epid* 35.

Poleg tega pa dodaja celo vrsto uresničenih prerokb, ki tudi povezujejo obe zavezi.

Ko so ga pribili na križ in je prosil pijače, so mu dali kisa, pomešanega z žolčem. Tudi to je bilo povedano po Davidu: »Za hrano so mi dali žolč in za žejo so mi dali piti kisa. (Ps 69,22)«¹³

V sklepu pa jasneje pove, čemu je delal te povezave in kakšno naj bo mišljenje in verovanje njegovih bralcev:

To je treba z vso vestnostjo varovati s tem, da ugajamo Bogu z dobrimi deli in zdravim mišljenjem, ko nihče Boga Očeta nima za nekoga drugega kot za njega, ki nas je ustvaril; tako mislijo krivoverci. Ti njega, ki je Bog, zaničujejo, njega, ki ni, pa delajo za malika in »Očeta« nad njim, ki nas je naredil in izoblikoval, in mislijo, da so si našli nekaj večjega od resnice. Vsi ti so brezbožniki in bogokletniki do svojega Stvarnika in Očeta.¹⁴

V tem kontekstu se je oblikovala prva pravoverna teologija, sprejemanje in razlaganje *regule fidei*, vodila je v tem, da se sprejme celovitost Trojice in razodetja, celovitost človeka in njegovega odrešenja.

1.3. Odgovarja še Tertulijan

Od Tertulijana imamo podatek, skoraj datum, ko je rimska Cerkev Markionu izplačala njegov vložek in ga odslovila. To je bilo julija 144. Tertulijan piše o tem pol stoletja kasneje, precej po Markionovi smrti, ki ga je doletela okrog leta 160.¹⁵ To pomeni, da je bila stvar še močno aktualna in potrebna obravnave. In to celo v Afriki, v Kartagini, kjer živi in piše ta prvi latinski krščanski pisec. Očitno se je markionizem znal dobro ukoreniniti in je prepredel vse cesarstvo. Njegovo najboljše delo je ravno *Adversus Marcionem*, ki obsega kar pet knjig. V prvih dveh zavrača Markionov dualizem, v tretji pokaže na enakost med starozaveznim Mesijem in novozeveznim Jezusom, v zadnjih dveh pa analizira Markionovo skrajšano različico Lukovega evangelija in Pavlovih pisem.

Pravnik Tertulijan pa v svojem kratkem delu *De praescriptione haereticorum* (*Ugovor na postopek s krivoverci*) prinese še nezaslišan pristop. Krivoverci tako ali tako nimajo pravice uporabljati Svetega pisma, ker ga niso dobili v neposrednem apostolskem izročilu. Njihova argumenta-

¹³ *Epid* 82.

¹⁴ *Epid* 98-99.

¹⁵ Tertulijan, *Adversus Marcionem* I, 19.

cija je povsem brezpredmetna in se nanjo ni treba niti ozirati.¹⁶ No, ko bi to vzel zares, ne bi pisal petih knjig proti Markionu; očitno pa je tudi v takšni argumentaciji lahko pokazal na neupravičenost in nedoslednost izjav krivovercev.

1.4. Je spor z Markionom danes še aktualen?

Markionizem naj bi se v starem veku zlil z manihejstvom, ki je v svojem dualizmu še radikalnejše.¹⁷ Boj očetov prvih stoletij proti herezijam pa ni le stvar njihovega časa, ampak tudi šola strategije za danes. Zlahka si namreč kdo, zlasti pod vplivom še ne zamrlega racionalizma in teološke samozadostnosti, jemlje pravico nad navdihnjenostjo božje besede in določa ne le načina razlaganja, ampak tudi vsebino, ki naj bi jo Sveto pismo imelo. Na neki način bi *mutatis mutandis* lahko med posnemovalce Markiona prišteli tudi tiste, ki izločajo in prilagajajo svetopisemske odlomke, ker se jim zdi, da bi morda z neoknjenim besedilom prizadeli poslušalstvo. Namesto zahtevnejše razlage posežemo kar po škarjah.

Tu je potreben isti odgovor, kot sta ga dala Irenej in Tertulijan. Čeprav sta imela za seboj komaj dobro stoletje, mi pa že skoraj dve tisočletji, je odgovor apostolsko izročilo, neprekinjena veriga bralcev in poslušalcev, ki sega do učlovečenega Božjega Sina. Kakršnokoli dodajanje novih učiteljev, ki bi se povzdigovali nad edinega Učitelja, prinese le zlorabo in izkrivljanje. Z nekaj pravniške ali jezikoslovne verziranosti je namreč mogoče Svetemu pismu podtakniti marsikatero misel, ki še zdaleč ni v skladu z njegovim izvirnim navdihom. In ravno to je zanka neo-markionizmov; in tu so nam očetje že dober zgled vztrajnosti in mirnega nasprotovanja v prizadevanju za celovitost božje besede in razodetja. Kontekstualizacija oziroma branje v celotnem kontekstu je torej odgovor, ki se ga lahko naučimo pri njih.

2. Origen (ok. 185 - 254)

Aleksandrijski genij od mladih nog, drzen v življenju (ko se ne boji mučeništva) in mišljenju (ko se ne boji platonizma), prodoren pri mnogovrstnem branju Svetega pisma in pri zavračanju zmotnega zožujočega branja. Nerazumljen v lastni Cerkvi v Aleksandriji, čeprav ji je položil temelje, skrit tudi v vesoljni Cerkvi, ki mu je v marsičem dolžnica. Rojen ob Nilu, pokopan v deželi ceder, prav tako ob Sredozemskem morju. Vmes pa naj bi napisal prek 6000 del, od katerih je ohranjenih komaj 2000 naslovov in fragmenti iz 600.

¹⁶ Tertulijan, *De praescriptione haereticorum* 15.

¹⁷ Prim. http://encyclopedia.jrank.org/MAL_MAR/MARCION.html (Encyclopedia Britannica 1911; 21.9.2007).

2.1. Falsifikatorji Svetega pisma: gnostiki

Origenov genij se je prebudil, ko je opazil nevzdržnost gnostičnega stališča spričo Svetega pisma. Skupine izbrancev, ki so poganjale kot gobe po dežju, so si vzele še več pravic kot Markion. Niso sicer vzele istega orodja, to je škarij, da bi izrezale, so pa vzele pero in dodajale po svoji presoji, in papirus, da so razlagale s svojih izhodišč. Gnosticizem, o katerem se še zagreto razpravlja, ker v današnjem času dobiva precej modnih privržencev, je v svoji polimorfnosti naredil največji korak, ko si je dovolil svobodno interpretacijo svetopisemskih besedil, pri kateri si je dopustil tudi moralno prevrednotenje oseb (pravični Abel je slabič, morilec Kajn je postavljen za zgled kot močna osebnost), mitizacijo zgodovine (ciklično pojmovanje časa, ko se arhetipi ponavljajo v nedogled), raztelešenje odrešenja (ki je namenjeno le božanski komponenti zgolj vnaprej določenih izbrancev). Sredi drugega stoletja ciljajo celo na mesto rimskega škofa. Seveda neuspešno.

Zaradi višjega statusa in izobrazbe se je marsikaj najprej porodilo med gnostiki. Tudi eksegeza. A ta eksegeza je podrla vsebine evangeljskega sporočila o odrešenju. Takšno eksegezo ponujata npr. Herakleon in Ptolomej, ki sta razlagala Janezov evangelij. Svetega pisma nikakor ne bere ta na dobesedni ravni, ampak povsod iščeta skrite kode, ki naj bi govori- le v prid njihovem nauku, npr. o delitvi ljudi na tri skupine. Tako Pavlovo nasprotje med Judi in pogani vidita kot nasprotje med psihiki in pnevmatiki. Za gnostike je celotno Sveto pismo ena sama alegorija oziroma mit, ki ga je treba spoznati in se prek tega spoznanja združiti z enoto prazivira. Tudi Kristusovo vstajenje je seveda le mit, saj meso ni deležno odrešenja.

2.2. Origen odgovarja

Že Irenej je nastopil proti njim in poudaril odrešenje vsega človeka. Origen pa slabega pol stoletja kasneje začne s svojo obilno razlagalsko produkcijo in močnimi argumenti zavračati do tedaj malodane edino, gotovo pa prevladujočo šolo v Aleksandriji.¹⁸ V svojem *Komentarju Janezovega evangelija* dosledno zavrača Herakleonove trditve.

Predvsem pa Origen pokaže na svojo vrhunsko miselno moč, ko v delo *De principiis (O počelih)* poda teološko refleksijo svojega branja Svetega pisma. Nikakor namreč ne dopušča, da bi se preskočilo ali omalovaževalo zgodovinsko raven in dobesedno branje. Najprej je treba posvetiti vso pozornost tej ravni in šele potem iti dalje na moralno in duhovno, to pa seveda lahko tudi s pomočjo alegorije, ki pa ima za svojo prvenstve-

¹⁸ Manlio Simonetti, *Origene esegeta e la sua tradizione* (Brescia: Morcelliana 2004).

no nalogo, da vidi v besedilih, ki bi sicer bila manj pomembna, navzočnost Jezusa Kristusa. Lahko se zgodi, da dobesedni pomen kakega odlomka za nas ni več merodajen in ga smemo pustiti ob strani, vendar pa ne vnaprej, temveč šele po natančni preučitvi; gotovo pa ima tak odlomek duhovni in moralni pomen, do katerih se je treba dokopati ali pa se do nju povzpeti.¹⁹

Tako npr. Origen izriše nemogočo Noetovo barko, a niti z besedo ne omeni, da je to nesmisel, pač pa nadaljuje z duhovnimi in moralnimi pomeni, ki jih vselej podvrže kontroli celotnega razodetja oziroma *regule fidei*. Oglejmo si primer na odlomkih iz Origenove razlage Geneze, iz njegove druge homilije, ki govori o Noetovi barki.

1. Najprej predložimo tisto, kar je napisano. (dobesedni pomen). ...

Najprej se vprašamo, kakšen videz in obliko barke si moramo predstavljati. Iz tega, kar se pokaže iz opisanega, si jo predstavljamo kvadratno, tako da se ob dviganju oži od spodaj navzgor, kjer se zoži na en komolec. Rečeno je namreč, da so ji dali pri temelju tristo komolcev dolžine in petdeset širine, da so jo dvignili trideset komolcev, da pa je imela vrh tako ozek, da je imel samo komolec v dolžino in širino ... En komolec torej v ... kvadratu pomeni .. tristo komolcev, če vzamemo natančno. (Barka bi bila tako dolga 90000 komolcev oz. okrog 45 km.) ...

3. Zdaj pa najprej molimo k njemu, ki edini lahko odgrne zastor na branju Stare zaveze, potem pa poskusimo preiskati, kakšno duhovno zgradbo vsebuje čudovita gradnja te barke. ... Kolikor mi dopušča majhnost mojega uma, mislim, da potop, s katerim je bil tedaj svet skoraj pokončan, nosi podobo tistega konca sveta, ki bo šele prišel. ... Tako vzpenjaje se po posameznih stopnjah prebivališč dospemo do samega Noeta - njegovo ime pomeni »počitek« ali »pravični«, ki je Kristus Jezus. ... 5. Potem je govor o dolžini in širini barke in o njeni višini. ... Omenjene so tudi številke: tristo komolcev dolžine, petdeset širine in trideset višine. Tristo je trikrat po sto. Število sto pa je od vseh najbolj polno in najbolj popolno. Vsebuje skrivnost vsega razumnega stvarstva, kakor beremo v evangelijih, kjer je rečeno, da je imel nekdo sto ovac. ... Širina pa ima število petdeset. To število je posvečeno vračilu in odpuščanju. Po postavi je bilo namreč vsako petdeseto leto vračilo, ... Število višine trideset pa vsebuje podobno skrivnost kot tristo. Kar je tam sto, naredi tukaj trikrat pomnožena desetica. ... Pravijo, da je bil trideset let star Jezus, ko je prišel h krstu ...

6. Ker pa je Bog ukazal zgraditi barko, ki jo skušamo opisati, ne le dvonadstropno, ampak tudi trinadstropno, se potrudimo in k temu dose-danjemu dvojnemu razlaganju po božji zapovedi dodati še tretje. Prvo, ki je za nami, je zgodovinsko in kot nekakšen temelj, postavljeno čisto spo-

¹⁹ Origen, *Počela* (Split: Samostan sv. Klare, 1985).

*daj. Drugo, mistično, je odličnejše in bolj vzvišeno. Kot tretje, če ga zmoremo, bomo dodali moralno razlaganje. ... Če pa ti delaš barko, če si zbirraš knjižnico, si jo zberi iz preroških in apostolskih govorov ali iz govorov tistih, ki so jim sledili po ravnih črtah vere.*²⁰

Noetova barka postane tako tudi podoba za samo Sveto pismo, ki si ga moramo na neki način sami zgraditi, in sicer »po ravnih črtah vere« in v »treh nadstropjih« pomena nebeških skrivnosti.²¹

2.3. Je danes še treba nastopati proti gnostikom?

Origenova drža je vse prej kot zastarela. Znova je namreč popularno iz Biblije delati zbirko mitov, ki govorijo o istih arhetipih kot vse ostale zbirke; privlačno je opuščati zgodovinsko zaradi svojih bibličnih literarnih prijemov, ki odstopajo od sodobnega zgodovinopisja, in pripovedim odvzeti fundament dejanskosti in otipljivosti. Tako Sveto pismo je povsem nenevarno in nezavezujoče. Ne pove ničesar novega in le potrjuje bralčeve predpostavke.

Origenova večplastnost branja in poudarjanje nujnosti filološkega pristopa nas vrača k besedilu, ki nas mora vznemiriti v naših gotovostih in prebuditi v naši svobodi, da se učimo dajati osebni odgovor v odgovornosti. Njegova poetičnost v drznih podobah pa odvzame tudi suhoparnost preveč črkarskim začetkom. Še posebej pa je pomembno – med drugimi branji seveda – njegovo kristocentrično branje Stare zaveze, ki omogoči sprejetje teh spisov, kar nikakor ni samoumevno.

3. Avguštin (354-430)

Oče Evrope, ki je skoraj vse življenje prebil v Afriki, a si ne moremo predstavljati naše teologije brez njega. Spreobrnjenec iz krivoverstva k veri otroštva. Stalna tarča vseh mogočih očitkov in namigovanj, a v resnici globok mož, ki je iskal in našel ljubezen. Neutruden pridigar, mojster tudi pisane latinske besede, oster dialektični um in iskren poznavalec svoje duše. Ravno pravšen, da se loti brskanja po skrivnosti Svete Trojice.

3.1. Arijeva inventivnost

Arij in Avguštin se nista nikoli srečala, ker pripadata dvema različnima časoma in dvema svetovoma, a ju povezujemo s Trojico. Arij je Grk, iz Aleksandrije, o kateri Avguštin piše, da ve zanjo, a da si jo predstavlja

²⁰ Origen, *Hom in Gen* 2,1-6; <http://www2.arnes.si/~supmspel/patres/origen/ORG-NoeL.pdf> (21.9.2007).

²¹ Prim. Martine Dulaey, *Des forêts de symboles* (Paris: Librairie générale française 2001), 197.

le v mislih, ob tem pa ne ve, ali je ta predstava točna ali ne.²² Arij odpira zlato 4. stoletje, Avguštin ga zapira. Še ena primerjava, malce drzna: tu se soočita napuh rahlo nadpovprečnega uma in ponižnost veleuma nad veleumi.

Arij na netočnem branju nekaterih svetopisemskih navedkov (zunaj celote, seveda) iznajde logično zgradbo Svete Trojice, in sicer postulira večstopenjsko božanstvo. Kristusu ne odvzame božanstva, a ga degradira, ker sliši, da je manjši od Očeta. Dalje gre samo še kot plaz; potem ni sovečen z Očetom; Duh je še manjši od njega. Videti je, kot da se vse sklada. Prva dva koncila pometeta z vsemi arijanskimi argumenti in samo politični podpora cesarskega dvora se mora arianizem zahvaliti za svojo polstoletno kariero in še nekajstoletno kasnejšo navzočnost med Germani.

3.2. Posredni Avguštinov odgovor

Avguštinu se ni treba boriti z Arijem, ker je ta že premagan, zato v miru, ko mu ostale polemike dopuščajo, raziskuje skrivnost Trojice, a brez pretenzije, da jo bo odkril in razložil. Zato tudi njegovo delo *De Trinitate* (*Trin*, O Trojici) lahko nastaja tako dolgo časa. In tukaj se na prvem koraku svoje metode, ko je prebral vse, kar mu je bilo dostopno, loti analize celega Svetega pisma, ki ga prečeše v iskanju kakršnihkoli namigov na Sveto Trojico. Tako pregleda vse starozavezne teofanije in se sprašuje, ali so delo druge osebe ali cele Trojice.²³ Šele potem, ko ima za seboj podrobno svetopisemsko analizo, gre dalje z dialektiko in psihološkim uvidom; a še tega utemelji na biblični izjavi o človekovi bogopodobnosti. Zato, ker je Bog-Trojica naredil človeka po svoji podobi, si upa iskati podobe Trojice v sebi.²⁴

3.3. Drugi Avguštinov biblični priročnik

Avguštin se je zavedal, da je potrebno Sveto pismo brati na svojski način, ki se ga v šolah ne učijo. Koliko težav je imel sam, preden je začel doumevati Sveto pismo. Sprva ga je sploh zavrnil zaradi nerazumljivosti, čeprav je takrat že odlično obvladal branje klasikov. Zato se odloči v delu *De doctrina christiana* (*Doc Chr*, O krščanskem nauku) poučevati bralca prav o tem, kako naj bere Sveto pismo. S tem bo obenem tudi obvladal nauk krščanske vere.

Pri razlaganju Svetega pisma veljajo določena načela, o katerih bi bilo po mojem mnenju nadvse koristno poučiti njegove preučevalce. Tako namreč ne bi napredovali zgolj ob branju drugih piscev, ki so razkrili skriv-

²² Avguštin, *Trin* VIII, 6, 9.

²³ Avguštin, *Trin* III.

²⁴ Avguštin, *Trin* IX.

nosti svetih spisov, marveč tudi ob tem, ko bi jih razkrivali sami. O teh načelih sem se torej namenil poučiti vse, ki imajo voljo in sposobnost za učenje, če mi le naš Gospod in Bog pri pisanju ne bo odrekel misli, ki mi jih sicer vselej pošilja, kadar razmišljam o tem predmetu. ... Sleherna razlaga Svetega pisma temelji na dvojem: kako odkriti in določiti, kar je treba razumeti, in kako izraziti, kar smo razumeli.²⁵

Zanimivo je, kako svetopisemski navdih primerja z učlovečenjem druge božje osebe.

Kako je modrost prišla, če ne tako, da je »Beseda postala meso in se naselila med nami«? Nekaj podobnega se dogaja, kadar govorimo. Za to, da bi misel, ki jo nosimo v duši, zdrsnila v dušo poslušalca skoz njegova telesna ušesa, postane beseda, ki jo hranimo v srcu, šumot in dobi ime »govor« [locutio]. Vendar pa se naše razmišljanje ne spremeni v ta šumot, marveč samo ostane nedotaknjeno in privzame obliko glasu, v kateri lahko vstopi v ušesa, ne da bi se omadeževalo z najmanjšo spremembo. Prav tako se tudi Božja Beseda ni spremenila, a je kljub temu postala meso, da bi se naselila med nami.²⁶

Razlog za zagonetne podobe v Svetem pismu pa vidi v tem, da vodijo bralca k ponižnosti, če vsega takoj ne razume; obenem pa tudi v uživanju ob lepih podobah.

Toda množica raznovrstnih nejasnosti in dvoumnosti površne in nepremišljene bralce zavede, tako da razumejo eno namesto drugega, na nekaterih mestih pa ne vidijo možnosti za sploh nobeno domnevo, še za napačno ne. Tako jim nekatere nejasne besede zastrejo pomen z najgostejšo temo. In ne dvomim, da je za vse to poskrbel Bog, da bi z naponi ukrotil naš napuh in odvrnil naš razum od naveličanosti, saj razumu to, kar odkrije z lahkoto, običajno postane brez vrednosti.

Zato takoj poda za primer najprej »suho« besedilo

Nekdo lahko, denimo, reče, da se najdejo sveti in popolni ljudje, katerih življenje in nravi so Kristusovi Cerkvi v pomoč, da novodošle odtrga od slehernega praznoverja in jih s tem, ko posnemajo pravične, na neki način sprejme v svoje telo; ti pravični so kot zvesti in pravi božji služabniki odložili svetna bremena in prišli k sveti kopeli krsta, ko pa se dvignejo iz nje, dajejo sadove dvojne ljubezni do Boga in človeka, ker jih je napolnil Sveti Duh.

Temu pa sledi takoj podoba in njena razlaga.

Kako torej, vprašam, da so poslušalcu takšne besede manj povšeči, kakor če bi govorec izrazil isti smisel z mestom iz Visoke pesmi, kjer zaročenec hvali Cerkev kot kako lepo žensko in ji govori: »Tvoji zobje so kot čreda strižnih ovc, / ki so prišle s kopanja; / vse imajo dvojčke, / jalove ni

²⁵ Avguštin, *DocChr* predg, I,1.

²⁶ Avguštin, *Doc Chr* I,13.

med njimi«? *Mar se človek nauči kaj drugega kot tedaj, ko sliši isto misel, izraženo s povsem jasnimi besedami, brez pomoči te primere? In vendar, ne vem, kako to, da premišljam o svetih z večjim užitkom, ko jih vidim kot zobe Cerkve, ki trgajo ljudi od njihovih zmot in jih nosijo v njeno telo vse omehčane, kakor bi bili razgrizeni in prežvečeni. Z največjim veseljem uzrem tudi strižne ovce, ki so odložile svetna bremena kakor volno in »prihajajo s kopanja«, se pravi od krsta, kako »imajo vse dvojčke« – dve zapovedi ljubezni –, in vidim, da med njimi ni jalovke brez tega svetega sadu.²⁷*

3.3. Zakaj hočejo vsi brati Avgušтина (razen teologov)?

V omenjenih delih, poleg njiju pa še v stotinah govorov, v razlagah vseh psalmov in Janezovega evangelija ter prvega pisma in v dobrem ducatu drugih eksegetskih del Avguštin bere knjigo vseh knjig. Ob njej se je tudi spreobrnil, najprej v manihejstvo, ker je ni prenesel; potem nazaj v krščanstvo, ker ga je končno zadela v srce.²⁸ Za njeno razumevanje zahteva goreče srce, ki mu ga je ikonografija pogosto dodala kot atribut v roke. Šele ljubezen, ki pa mora biti čista, lahko pripelje do razumevanja svetih besedil. Razen v prvih spisih takoj po spreobrnjenju tiste milanske jeseni 386, ki so bili še vsi filozofski in niso v ničemer dajali slutiti kakšnega bodočega škofa,²⁹ je pri njem vselej navzoče Sveto pismo, pa naj stopa v polemiko ali pa prijateljsko svetuje ali pastirsko uči.

Izredno dragocena je njegova zavzetost pri razlaganju, obenem pa za vest ponižnosti spričo skrivnosti. Ko razlaga Tikonijeve sedem načel za razlaganje, brez zadržkov opozori bralca

Ko bi bil tu zapisal: »Obstajajo namreč mistična pravila, ki sežejo do nekaterih skrivnih kotičkov postave« ali vsaj »ki sežejo do mnogih skrivnih kotičkov postave«, ne pa »do skrivnih kotičkov celotne postave«; ko ne bi zapisal: »se bo vse, kar je zaprto, odprlo«, temveč »se bo marsikaj, kar je zaprto, odprlo« – tedaj bi govoril resnico.³⁰

In tukaj se lahko vsaj nekateri bralci Svetega pisma pogosto ujamemo; upam, da ne vsi. Prepričanje o obvladovanju je lahko silno nevarno in zlahka pripelje do kakega sodobnega arianizma, ki niti ni nujno trinitaričen, ampak se njegova metoda razleze na katerokoli področje teologije ali tudi drugih ved. Avguštin tukaj sveti z zgledom natančnega študija predhodnih avtorjev in podrobne analize virov. Potem pa opozarja, naj svojih izjav, če le zmoremo, ne absolutiziramo, ampak jih, kolikor je le

²⁷ Avguštin, *Doc Chr* II,7,8.

²⁸ Prim. Avguštin, *Izpovedi* 8,12.

²⁹ Prim. Avguštin, *Proti akademikom* (Ljubljana: Slovenska matica, 2006).

³⁰ Avguštin, *Doc Chr* III,30,43.

mogoče, znamo tudi relativirati in prepuščati dokončno sodbo njemu, ki stoji za Svetim pismom in vsem ustvarjenim.

Uči pa nas še nečesa, kar današnji stehinizirani in informatizirani svet ne dojema, ker mu je neobvladljivo. Namreč, da je za vsako spoznanje potrebna ljubezen. *Nil nisi per amicitiam cognoscitur*. Samo tisto, kar imaš rad, lahko spoznaš.³¹

In to velja tudi za Sveto pismo. In za njegove prve bralce, cerkvene očete.

Sklep

Na treh primerih cerkvenih očetov smo torej lahko uvideli, da so se prvi veliki problemi znotraj Cerkve in krščanstva pojavili ravno zaradi branja Svetega pisma, in sicer zato, ker so ga nekateri brali na neustrezen način. In rešitve teh težav so ponudili ravno prvi cerkveni očetje s premišljenim branjem in razlaganjem Svetega pisma. Ne le z vsebino, ki so jo pri tem odkrivali, marveč tudi z načinom so nam lahko še danes močan vzor.

Spletne povezave:

The Center for Marcionite Research Library

<http://www.geocities.com/Athens/Ithaca/3827/Library.html>

Marcion, Antithesis

<http://www.geocities.com/Athens/Ithaca/3827/antithesis.html>

Marcion

<http://www.earlychurch.org.uk/marcion.php>

Marcion: Portrait of a Heretic; by Robert I. Bradshaw

http://www.earlychurch.org.uk/article_marcion.html

Tertullianus, Adversus Marcionem

http://www.tertullian.org/works/adversus_marcionem.htm

Tertullianus, Adversus Marcionem, ed. Evans 1972

http://www.tertullian.org/articles/evans_marc/evans_marc_00index.htm

Schede per un orientamento teologico: Marcionismo

<http://www.riforma.net/apologetica/schedeteologia/schmarcio.html>

Heracleon: Fragments from his Commentary on the Gospel of John

<http://www.gnosis.org/library/fragh.htm>

Literatura:

Blackman, E.C. *Marcion and His Influence*. Eugene, OR: Wipf & Stock Publishers, 2004.

Corsato, Celestino. *Lecture patristiche della Scrittura*. Padova: Messaggero, 2004.

Dulaey, Martine. *Des forêts de symboles*. Paris: Librairie générale française, 2001.

Fitzgerald, Alan D. *Augustine through the Ages. An Encyclopaedia*. Grand Rapids, Cambridge: W. B. Eerdmans, 1999.

Hamman, Adalbert. *Korenine naše vere*. Ljubljana: Družina, 1993.

Lire la Bible à l'école des pères. Paris: Migne, 1997.

Hill, Charles E. *The Johannean Corpus in the Early Church*. Oxford: University Press, 2004.

Marafioti, Domenico. L'esegesi dei Padri, v: *I Padri della Chiesa e la Teologia* a cura di A. Orazio. Torino: San Paolo, 1995.

³¹ Prim. Avguštin, *De diversis quaestionibus LXXXIII* 71,5.

Monaci Castagno, Adele. *Origene. Dizionario*. Roma: Città Nuova, 2000.

Simonetti, Manlio. *Lettera e/o allegoria. Un contributo alla storia dell'esegesi patristica*. Roma: Augustinianum, 1985.

Ortodossia ed eresia tra I e II secolo. Soveria Mannelli: Rubettino, 1994.

Origene esegeta e la sua tradizione. Brescia: Morcelliana, 2004.